

РОЗШИРЕННЯ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ СІЛЬСЬКИХ ЖІНОК:

РОЗРОБКА ҐЕНДЕРНО-
ЧУТЛИВОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ

Розширення прав та можливостей сільських жінок: розробка гендерно-чутливого законодавства та національних програм / ІКЖЦ – К.: ФОП Москаленко О. М., 2013 – 64 с.

Публікація здійснена за підтримки Фонду прав людини Міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів в рамках проекту «Розширення прав і можливостей сільських жінок як інструмент до зменшення дискримінації за ознакою статі»

Розрахована на народних депутатів України, працівників та працівниць Верховної Ради України, Міністерства аграрної політики, представників та представниць органів місцевої влади, широке коло громадськості.

Авторський колектив: С. Буртак, Л. Нечипоренко, М. Руденко, А. Савенок, О. Савенок, Я. Сорокопуд, О. Суслова

Не для продажу (поширюється безкоштовно)

Про Інформаційно-консультативний жіночий центр

Центр заснований як неурядова неприбуткова організація 1995 року.

Одна з засадних цілей Центру – збір, узагальнення та розповсюдження інформації про діяльність жіночих організацій та жіночі і гендерні ініціативи в Україні та за її межами.

Інша мета Центру – розвиток дискусії щодо гендерних проблем і політичному і соціальному житті України для досягнення реальної рівності в суспільстві, а також проведення програм на базі Уповноважувальної освіти.

Більше інформації про організацію можна дізнатися тут:

www.empedu.org.ua

*Зміцнення прав жінок і стремління
до справжньої рівності жінок і чоловіків
є необхідною складовою
боротьби з голодом і недоїданням
Спеціальний доповідач ООН
з проблем права на харчування
Олів'є де Шуттер*

Доповідь про права жінок і право на харчування висвітила багато аспектів, які раніше не розглядалися під таким кутом зору на рівні ООН. Доповідач, зокрема, відзначив, що в країнах, де жінки не мають права власності на землю або доступу до позик, в середньому, на 60-85% більше дітей страждають від недоїдання, ніж в інших країнах.

Де Шуттер звернувся до держав з проханням поєднати поряд з їх зобов'язанням щодо усунення дискримінаційних положень у законодавстві та боротьбі з дискримінацією тимчасові спеціальні заходи щодо прискорення досягнення гендерної рівності, а також ефективні засоби правового захисту для жінок, які зазнають дискримінації.

Де Шуттер зазначив, що жінки змушені поєднувати роль дрібних виробників продовольства зі своїми домашніми обов'язками, чого не можна сказати про чоловіків-фермерів. За його словами, це тяжкий тягар домашнього господарства впливає на продуктивність жінок, обмежуючи їх мобільність, здатність торгувати продукцією і час на роботу.

Відсутність доступу до служб по догляді за дітьми в сільських районах укупі з неякісним транспортним обслуговуванням іноді призводять до того, що жінки беруть дітей з собою на плантацію, як зазначено в документах садівничого господарства в Пенджабі (Пакистан), або відводять їх у неформальні установи поряд з плантаціями на час роботи, як це роблять в Південній Африці.

Читачі і читачки можуть заперечити, сказавши, що ситуація з сільськими жінками і сілом в цілому в Україні відмінна від наведених прикладів Азії і Африки, але за даними Міністерства аграрної політики, один з базових критеріїв продовольчої безпеки держави є достатність продовольчого споживання – відношення фактичного рівня споживання основних харчових продуктів на одну особу до науково обґрунтованих (медично рекомендованих) норм здорового харчування. В 2005 році цей показник за найважливішими харчовими продуктами (молочними і м'ясними) становив лише 49-59 відсотків.

«Думаючи про те, як найкраще підтримати сільський розвиток, ми повинні визнати важливість ведення домашнього господарства, яке так само необхідно, як і ринкова економіка», – підкреслив де Шуттер.

Експерт ООН порадив вкладати кошти у створення послуг та інфраструктури, які полегшать тягар ведення домашнього господарства для жінок, наприклад, у створення в сільських районах служб по догляду за дитиною або підведення водогонів до сіл. Він також підкреслив важливість перерозподілу ролей в домашньому господарстві, щоб чоловіки також брали участь у ньому, змінюючи існуючий «гендерний розподіл ролей».

Де Шуттер вважає, що держави повинні розвивати і реалізовувати сільськогосподарську політику з урахуванням гендерних питань, щоби просувати справжню і суттєву рівність, в тому числі доступ до освіти, власності, мікрофінансування, технологіям і соціальному забезпеченню, а також заохочувати жінок до участі в процесі прийняття рішень, будь то в домашньому господарстві або у спільноті. Він додав, що жінки повинні мати можливість встановлювати нові пріоритети в системі фермерського господарства, в якій вони стають головними діячками.

В усьому світі, не тільки в Україні, сільська місцевість є такою, що має обмежений доступ до різних ресурсів. Жінки, які проживають в сільській місцевості, мають свої особливі або часом посилені проблеми, коли дискримінація є множинною, як за місцем проживання, так і за ознакою статі.

Україна, за своїми природними умовами, має великий потенціал розвитку сільського господарства. Але, як і в усьому світі, частка сільського населення продовжує знижуватися. Без належної уваги сільській жінці важко сподіватися на зміну ситуації на краще в цілому.

Наші наступні пропозиції обговорені і сформульовані разом з Мережею сільських жінок лідерок в рамках реалізації проекту «Розширення прав і можливостей сільських жінок як інструмент до зменшення дискримінації за ознакою статі» за підтримки Фонду прав людини Міністерства закордонних справ Королівства Нідерланди, до якої увійшли жінки фермерки, члени сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, сільські голови, освітянки, мисткині та інші небайдужі жінки, які своїм життям і роботою на селі і для села роблять все, щоби не знелюдніли українські села, не спустошилися українські лани, не спорожнів український багатий стіл.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СІЛЬСЬКИХ ЖІНОК

ПРОПОЗИЦІЇ ДЛЯ ПРОГРАМ, НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ПРОЕКТІВ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Сучасний стан розвитку аграрного сектору

Аграрний сектор (сільське господарство, харчова і переробна промисловість) забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, формує 17 відсотків валового внутрішнього продукту та близько 60 відсотків фонду споживання населення. Крім того, аграрний сектор є одним з основних бюджетотворювальних секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України за останні роки становить 8-9 відсотків, а також займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту. Сільськогосподарська діяльність провадиться майже на всій території країни. У сільській місцевості проживає третина загальної кількості населення, більшість якого складають жінки. У галузі зайнято 4 млн. осіб із числа сільського населення.

Найгострішими проблемами на селі є відсутність мотивації до праці, бідність, трудова міграція, безробіття, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та відмирання сіл. Середньорічна заробітна плата в сільському господарстві найнижча серед галузей економіки. Різниця між кількістю бідних сімей у сільській місцевості та в містах дуже помітна. Зокрема, 15% сімей в містах і 36% сімей у сільській місцевості за межею бідності. 59% сільських будинків від 50 років і старше. 24,3% сільських домогосподарств використовують проточну воду для ведення домогосподарства, приготування їжі. 12,3% домогосподарств мають принести воду з понад 200 м відстані, в 14,8% сільських домогосподарств є гаряча вода. Хто користується водою і для чого в сільському господарстві? Так, треба напоїти худобу, треба інші аспекти, які стосуються і городу, і худоби, яка є в господарстві. Але є щоденні потреби і всередині хати: приготувати їжу, попрати, помити посуд, помитися самим.

Загрозливих темпів набирає зниження демографічно-відтворювального і трудового потенціалу села. Рівень народжуваності сільського населення в розрахунку на 1000 осіб знизився з 13,7 до 9,4 осіб, рівень смертності

підвищився з 14,4 до 20,5 осіб і перевищив аналогічний показник смертності міського населення в 1,4 рази. Репродуктивне здоров'я жінок в сільській місцевості в Україні за останні 20 років погіршилося. Порушення менструальної функції, переривання вагітності, гінекологічні захворювання у жінок до 30 років значно зросли. Існують надійні кореляції між розвитком порушень жіночий репродуктивної системи і стану навколишнього середовища, умов життя, соціальних і психологічних факторів. Виявлені закономірності підтверджують потенціювання характер спільної дії шкідливих факторів навколишнього середовища та умов життя і праці на жінок репродуктивного стану системи. Кількість сільських лікарів в таких регіонах, як Херсоні і Сумах під 55% необхідної кількості.

Найбільше жіноча онкологія вражає саме сільську жінку, бо немає вчасного медогляду і хвороба часто виявляється надто пізно. Скорочення у селах та малих містах освітніх закладів, медичних установ призводить до обмеження освіти та охорони здоров'я дівчат і жінок у них. Рак діагностується на III та IV стадіях, в деяких регіонах частка становить 13,1% (Рівне, III етап) і 21,6% (Луганськ, IV стадія). Луганська область є також першою із захворювань на рак молочної залози і діагностики на III-IV стадіях – 36,9%. Рівень алкогольних психозів у Вінницькій та Донецькій області в сільській місцевості становить 19,9% і 23,4%. Це додатковий фактор в проблемі насильства в сім'ї.

Частина сільського населення, що займається спортом, нижче міського. Якщо серед міських жінок ця частина 26,2%, то сільських жінок тільки 14,5%. Серед чоловіків диспропорція менше – 37,9 і 29,1 відповідно.

Активізувалися міграційні процеси, особливо серед сільської молоді, що на сьогодні є основною причиною деградації українських сіл. Знизився рівень зайнятості сільського населення. Лише за 2001–2006 роки чисельність осіб, зайнятих у сільському господарстві, зменшилася на 7 відсотків, а в несільськогосподарській сфері – у 2,7 рази.

Існують також специфічні проблеми, які диспропорційно впливають на жінок або переважно стосуються саме їх.

У сільській місцевості ми продовжуємо бачити сегментацію за професіями, видами діяльності і ступінь участі в суспільному житті. Різниця в оплаті праці також очевидна.

Лише 18% господарств очолювані жінками, і вони мають 15% земельної площі. Це означає, що розмір їх середнього господарства менше. Рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності в цих господарствах 29,8% жінок, на відміну від 32,8% очолюваних чоловіками. Господарства, очолювані жінками в галузі тваринництва, мають негативний рівень

рентабельності (-0,6%). У той же час, очолювані жінками господарства отримали 24% коштів в якості державних субсидій і з податку на додану вартість.

Жінки мало представлені пропорційно на рівні прийняття рішень.

В дрібних фермерських господарствах жінки, як правило, концентруються в якості виробників в нижній частині ланцюга. Одна з компенсаційних стратегій, яку використовують жінки, це трудова міграція. Так, в 4 регіонах (Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській та Хмельницькій областях) число жінок, які працюють в особистих підсобних господарствах, зменшилося з 2005 у 2 – 3 рази). В цілому вона зменшилася в 1,66.

Жінки, які займаються в селі несільськогосподарським бізнесом, часто стикаються з більшими обмеженнями, в тому числі мають менше капіталу для застави, ніж підприємств, що належать чоловікам.

Поділ завдань за статтю може означати, що ні чоловіки, ні жінки володіють повним розумінням всього ланцюжку створення вартості і того, як ролі і обов'язки різних суб'єктів перетинаються і взаємодіють на різних етапах.

ґендерні дослідження, проведені у різних сільськогосподарських проектах протягом 10 останніх років (Швейцарське бюро співпраці, Хайфер Інтернешнл, Міжнародна фінансова корпорація) показують, що жінки нехтують своїми традиційними потребами (відповідальність за затишок, здоров'я сім'ї) на користь традиційних чоловічих ґендерних потреб (виробництво, переробка). Це призводить до того, що фермери не бажають, щоби їх діти продовжували їхню роботу на землі у дуже жорстких умовах господарювання. Під час одного опитування в селі чоловіків і жінок питали окремо: «Що би ви хотіли придбати, якщо б у вас випадково з'явилися «зайві» гроші?» На це питання чоловіки і жінки відповідали: «Трактор». Це дуже сумна і ризикована відповідь, тому що в іншому місці анкети на питання: «А якого майбутнього ви хочете для своїх дітей?» і жінки, і чоловіки казали: «Купити два трактори: один, жінка, один, чоловік; вивчити дітей, хай вони поїдуть і ніколи сюди не повернуться». Тому що привабливість будь-якого місця, навіть якщо воно має добрі природні ресурси, буде тоді, коли, окрім зовнішньої, миттєвої привабливості, буде можливість комфортно, довго там жити.

Відсутність ґендерної чутливості також впливає на дослідження. Наприклад, жінки часто глибоко пов'язані з вирощування овочів в городах, що сприяє продовольчій безпеці домашніх господарств, продається на місцевих ринках і генерує грошові доходи сім'ї. Тим не менш, виробництву овочів на присадибних ділянках приділяється мало уваги в дослідженнях.

Органічне виробництво є хорошим місцем, щоби використовувати традиційний жіночий досвід для сталого розвитку.

Відсутність нормальної сфери послуг, відсутність якісної освіти, комп'ютеризації, банківських послуг. Водночас закиди щодо якості продовольства лунають на адресу саме сільських мешканців, де головний тягар важкої праці лягає на плечі жінок.

Дуже влучно характеризувало свого часу ситуацію хмельницьке обласне телебачення в одній із своїх передач: «В більшості сіл жінкам немає де зібратись і поспілкуватись. А ще молоді мами воліли би ходити з дітьми до дитячого майданчика з гойдалками та ігровими спорудами. І хто б відмовився від басейну? Бо тепер і влітку ніде дитині скупатися: у ставку та річці надто небезпечно. За відсутності газо- та водопостачання саме жінка змушена прокидатися на годину раніше, щоб натопити в хаті, наносити води. Жінка на селі ще у побуті нароблюється так, що потім не відомо, як іде на роботу. А може, сільська жінка, наробившись, уже й не мріє про якісь свої права, інтереси, цілі? Мріє, прагне, готова до праці заради цього».

Проблемними питаннями є – обмежений доступ сільських жінок до ресурсів та користування ними, відсутність сучасних умов для цивілізованого побуту, важкі немеханізовані умови праці, обмежений доступ до навчання новим технологіям та неможливість придбати технічні засоби для ведення господарства, обмежений доступ до кредитів, до участі в прийнятті рішень, плануванні та контролюванні процесом створення та розвитку кооперативів.

Про що це говорить? Про те, що проблеми, які існують в селі, в українському селі, на сьогодні перестали бути лише якоюсь такою маргінальною темою експертів, які придумують, як часом про це кажуть, проблеми, яких немає. Проблеми ці перейшли вже межу лише обговорення серед ґендерних експертів, вони набули питань національної безпеки України.

Міжнародні та українські нормативно-правові акти з питань реалізації принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

1980 року Україна ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Тим самим держава Україна взяла на себе зобов'язання вживати заходи щодо унеможливлення дискримінації, тобто за визначенням будь-якого розрізнення, винятку або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання користування або здійснення жінками незалежно

від їхнього сімейного стану на основі рівноправності чоловіків і жінок прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій сферах.

Стаття 14 конвенції стосується саме сільських жінок: «Держави-сторони беруть до уваги особливі проблеми, з якими зустрічаються жінки, що проживають у сільській місцевості, та значну роль, яку вони відіграють у забезпеченні економічного добробуту своїх сімей, в тому числі їх діяльність у нетоварних галузях господарства, та вживають усіх відповідних заходів щодо забезпечення застосування положень цієї конвенції до жінок, які проживають у сільській місцевості. Держави учасниці вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у сільських районах з тим, щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок їх участь у розвитку сільських районів та в одержанні переваг від такого розвитку, і, зокрема, забезпечують таким жінкам право: брати участь в опрацюванні та здійсненні планів розвитку на всіх рівнях, доступ до відповідного медичного обслуговування, включаючи інформацію, консультації та обслуговування з питань планування розміру сім'ї; безпосередньо користуватися благами програм соціального страхування; одержувати всі види підготовки та формальної і неформальної освіти, включаючи функціональну грамотність, а також користуватися послугами всіх засобів обштинного обслуговування, консультативних служб з сільськогосподарських питань, зокрема для підвищення їх технологічного рівня; організовувати групи самопомоги та кооперативи, з тим щоб забезпечити рівний доступ до економічних можливостей, шляхом роботи за наймом або незалежної трудової діяльності; брати участь в усіх видах колективної діяльності; на доступ до сільськогосподарських кредитів і позик, системи збуту, відповідної технології та рівний статус у земельних та аграрних реформах, а також користуватися належними умовами життя, особливо житловими умовами, санітарними послугами, електро- і водозабезпеченням, транспортом і засобами зв'язку».

В Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» відсутні аналогічні положення щодо сільських жінок.

Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві діяла до 2010 року. Нову досі ще не прийнято (станом на травень 2013 р.).

Аналіз регіональних програм (станом на вересень 2012 року) відповідно до рекомендацій ст.14 Конвенції

Деякі регіони ухвалили регіональні програми підтримки сім'ї, демографічного розвитку, попередження торгівлі людьми та забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків. Заходи цих програм були спрямовані і на сільських жінок та чоловіків, і на сільських жінок, зокрема. В рамках реалізації цих програм для жінок проводилися навчальні заходи з розвитку лідерства, видавалася інформація з питань утвердження гендерної рівності. Витрати на навчальний напрямок були неоднорідні. Наприклад, 5 тисяч гривень на сім тренінгів для 130 жінок у Вінницькій області. У Волинській області – 34 тисячі гривень. У Дніпропетровській області було ухвалено Програму розвитку сімейної та гендерної політики до 2021 року з фінансуванням на спеціальні заходи для сільських жінок у розмірі 12 тисяч гривень на 2012 рік. А, наприклад, у бюджеті Донецької області – 320 тисяч гривень. В Житомирській області підтримка жінок здійснюється в рамках Програми «Молодь і родина Житомирщини», яка передбачає проведення соціальної роботи з вразливими категоріями осіб. Спеціальні заходи для сільських жінок програма не передбачає.

В Запоріжжі заходи щодо сільських жінок включені до програми з оздоровлення та відпочинку дітей, підтримки сім'ї, молоді, гендерного паритету та протидії торгівлі людьми, а також програми розвитку малого підприємництва в Запорізькій області. Соціальні послуги сільським жінкам надаються в центрах по роботі з сім'ями, гендерними ресурсними центрами здійснюється просвіта щодо підвищення гендерної культури та розуміння важливості утвердження гендерної рівності.

Важливим є залучення громадських організацій до вироблення та реалізації гендерної політики через громадські консультативні ради, посади радників. Проведення навчальних тренінгів, наприклад, як це робилося в Івано-Франківській, Дніпропетровській, Кіровоградській областях.

Інколи заходи щодо сільських жінок включаються до програм розвитку освіти та науки, фізичної культури і спорту. Як от, скажімо, в Автономній Республіці Крим. Але, аж підпункт 37.3 містить проведення тренінгів для сільських жінок щодо ефективного ведення сільськогосподарської діяльності та лідерства, отримання кредиту на сільськогосподарські потреби. Зазначені заходи мають бути проведені за кошти спонсорів та відповідних районних бюджетів, тобто коштів з республіканського бюджету не передбачено. В деяких областях регіональні програми припинили свою дію водночас із державною у 2010 році. Це Івано-Франківська чи Кіровоградська області. Керівництво цих областей обіцяє, що в проектах нових цільових комплексних

програм утвердження гендерної рівності до 2016 року знайдуть своє місце підпрограми з комплексом заходів щодо роботи із жінками в сільській місцевості.

Деякі області, наприклад, Луганська затвердили регіональні програми з утвердження гендерної рівності на 2010-2014 роки. Тобто, якщо порівняти напрямки реалізації спеціальних заходів для сільських жінок із рекомендаціями конвенції, то тією чи іншою мірою виконується пункт щодо створення умов для участі жінок у заходах з неформальної освіти, підвищення лідерства, просвітництва щодо поняття гендерної рівності. Навчальні заходи проводяться у співпраці з громадськими та міжнародними організаціями, зокрема такими як: Програма сприяння парламенту (www.pdp.org.ua), програма розвитку ООН, Міжнародна правозахисна організація “Ла Страда”, Інформаційно-консультативний жіночий центр (www.empedu.org.ua).

Пункти Конвенції щодо доступу до сільськогосподарських кредитів і позик, системи збуту відповідної технології та на рівний статус у земельних та аграрних реформах, покращання умов життя сільських жінок, особливо житлових, та надання санітарних послуг тощо взагалі не знайшли відтворення в регіональних програмах. А це насправді великі проблеми, які унеможливають підвищення економічної незалежності жінки та розвитку сільської громади.

Проблеми, з якими зустрічаються сільські жінки, вони самі сформулювали у перелік (наводимо без пріоритетності):

- відсутність соціальної структури
- відсутність робочих місць для жінок
- відсутність клубів за інтересами для жінок
- гендерна дискримінація
- відсутність правової грамотності
- відсутність побутової техніки в особистих селянських господарствах
- бездіяльність будинків культури
- відсутність спортивних майданчиків, спортивного знаряддя
- відсутність транспортного зв'язку з містом
- відсутність організованого жіноцтва
- відсутність творчих гуртків
- відсутність ФАП
- відсутність побутового обслуговування

- відсутність доступу до інформаційних технологій.
- низький матеріальний рівень
- низький рівень інформованості
- відсутність культури побуту
- відсутність мотивації до самовдосконалення
- відсутність стабільності
- низька самооцінка жінок
- відсутність інфраструктури
- відсутність доступу до інформаційних технологій
- брак часу на самовдосконалення
- низький рівень життя
- прихованість питання насильства у сім'ї.

Зважаючи на підготовку концепції державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період 2016 року, важливим є обов'язкове внесення до майбутньої програми спеціальних заходів для сільських жінок. До цієї роботи мають долучитися і відповідні комітети Верховної Ради України, а також міністерства соціальної політики, аграрної політики, культури тощо і, звичайно, громадські та міжнародні організації.

Що для цього можна зробити?

- Застосування на практиці Ст.14 Конвенції по ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок за рахунок приведення у відповідність до Конвенції національного законодавства, національних програм та стратегій розвитку, державної політики в цілому.
- Міністерство сільського господарства та центральні органи виконавчої влади, відповідальні за гендерну політику, мають вживати всіх заходів для залучення сільських жінок та сільських жіночих організацій до процесу консультування у виробленні державних рішень, що стосуються села.
- Статистика, дезагредована за статтю, має стосуватися всіх даних, що стосуються села та сільського господарства.
- Навчання державних службовців щодо важливості та актуальності реалізації Ст.14 Конвенції на всіх рівнях, особливо в сільській місцевості.
- Врахування багатовікового традиційного досвіду жінок щодо вирощування та переробки продукції, безпечного харчування тощо не лише в сімейній політиці, а й державній, як такого, що враховує і

традиційні підходи, і відповідну практику, і зберігає засади сталого розвитку, збагачує новими дружніми до довкілля технологіями.

- Підвищення частки сільських жінок на всіх рівнях прийняття рішень, а не лише на місцевих.
- Розробка і впровадження планів позитивних дій щодо підвищення частки сільських жінок в процесах прийняття рішень.
- Доступ сільських жінок до сучасних комунікаційних технологій.
- Обов'язкове долучення до консультацій щодо планування, впровадження, моніторингу і оцінки сільських жінок, а також організації сільських жінок, жінок-фермерів тощо на всіх рівнях і в усіх галузях.
- Збереження і розвиток інфраструктури на селі як запорука не тільки позитивного соціального клімату, а й робочих місць для жінок, майбутнього сталого розвитку.
- Врахування в програмах протидії насильства в сім'ї особливостей традиційного укладу на селі, обмежених можливостей жінок користуватися послугами допомоги жертвам насильства, які знаходяться далеко від села.
- Пошук інноваційних форм надання допомоги жертвам гендерного насильства в селі.

ПРИКЛАД¹
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ
РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ
ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ
В РОЗРОБЦІ ПРОГРАМИ
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

ДЕРЖАВНА ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА
розвитку українського села на період до 2015 року
Проект

Актуальність розроблення і прийняття комплексу заходів щодо забезпечення прав та розширення можливостей сільських жінок зумовлена нагальною потребою нашого життя.

Причини виникнення проблем

Складна економічна і соціальна ситуація на селі зумовлена:

- невідповідністю програм реформування економіки сільського господарства і результатів їх виконання визначеним соціальним пріоритетам;
- незадовільним законодавчим забезпеченням та захистом прав власності селян на землю і майно;
- недостатнім рівнем фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва та соціальної сфери села;
- відсутністю паритетних економічних відносин між аграрним сектором та іншими галузями економіки;
- недостатнім рівнем державної підтримки облаштування сільських територій;
- передачею об'єктів соціальної сфери сільськогосподарських підприємств до державної та комунальної власності без належного фінансування їх утримання;
- відсутністю умов для підвищення рівня продуктивної зайнятості, створення додаткових робочих місць у сільській місцевості та підвищення рівня доходів;

1 Рекомендації щодо можливого включення гендерної складової в Програму та висвітлення тих її частин, де може спостерігатися різний гендерний вплив.

- недостатнім рівнем розвитку інфраструктури аграрного ринку, тінізацією та монополізацією каналів реалізації сільськогосподарської продукції;
- проведенням неефективної державної політики щодо створення умов для розвитку кооперативних та інших некомерційних об'єднань сільськогосподарських товаровиробників у сфері заготівлі, переробки, реалізації продукції та фінансового і транспортного обслуговування товарних потоків;
- відсутністю інформаційного забезпечення сільського населення з питань господарювання в ринкових умовах.

Основна мета Програми

Основною метою Програми є визначення перспектив та вжиття заходів для посилення прав та розширення можливостей сільських жінок з метою підвищення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності.

Шляхи і способи розв'язання проблеми

Розвиток соціальної сфери села та аграрного сектору з урахуванням принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків забезпечується шляхом:

- удосконалення на законодавчому рівні;
- створення організаційно-правових умов для розвитку паритетних відносин;
- забезпечення впровадження соціальних стандартів та нормативів у сільській місцевості;
- удосконалення системи управління в аграрному секторі;

Завдання і заходи

Основними завданнями Програми є:

- створення організаційно-правових та соціально-економічних умов для комплексного розвитку сільських територій, наближення та вирівнювання умов життєдіяльності міського та сільського населення з урахуванням принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

- посилення мотивації сільських жінок до лідерства та розвитку підприємництва у сільській місцевості як основної умови підвищення рівня життя населення;

Очікувані результати, ефективність Програми

У результаті виконання Програми передбачається:

- підвищити рівень ефективної зайнятості сільських жінок, їх участі в процесах прийняття рішень

Розвиток підприємництва, розв'язання проблем зайнятості на селі

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
стимулювання розвитку підприємництва як у сільському господарстві, так і в несільськогосподарській сфері	Залучення жінок може створити додатковий потенціал розвитку та додаткові робочі місця для сільських жінок	Міністерство соціальної політики
стимулювання розвитку обслуговуючих кооперативів та інших об'єднань		Міністерство економічного розвитку і територій
здійснення із залученням районних центрів зайнятості професійного навчання безробітних, які проживають у сільській місцевості, основ підприємницької діяльності		Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики і праці Комітет Верховної Ради України з питань підприємництва, регуляторної та антимонопольної політики

Розвиток транспортного сполучення та зв'язку

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
<p>будівництво та реконструкція автомобільних доріг загального користування у сільській місцевості, завершення будівництва під'їзних доріг з твердим покриттям до сільських населених пунктів, збільшення обсягів робіт з облаштування сільських вулиць з урахуванням безпеки різних категорій населення</p>	<p>Врахування різних потреб жінок і чоловіків в користуванні інфраструктурою</p> <p>Залучення сільських жінок до програм оволодіння телекомунікаційними послугами розширить їх можливості для працевлаштування</p>	<p>Міністерство інфраструктури</p> <p>Комітет Верховної Ради України з питань транспорту і зв'язку</p>
<p>забезпечення сільського населення загальнодоступними телекомунікаційними послугами, комп'ютеризації сільських рад та вільного доступу до Інтернету</p>		

Удосконалення інженерної інфраструктури

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
<p>забезпечення постійного контролю за станом навоколишнього природного середовища в сільських населених пунктах та місцях накопичення відходів, удосконалення нормативно-правової бази з питань утилізації відходів та залучення до альтернативних програм місцевого населення</p>	<p>Залучення жінок може створити додатковий потенціал розвитку</p>	<p>Міністерство екології та природних ресурсів України</p> <p>Комітет Верховної Ради України з питань з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи</p>

Розвиток житлового будівництва та комунального господарства

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
забезпечити упорядження сільських садиб з урахуванням нових стандартів забудови сільських територій з урахуванням екологічних підходів та потреб різних категорій населення	Матиме позитивний вплив на жінок як таких, що несуть основну відповідальність за затишок	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Комітет Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та регіональної політики

Розвиток освіти

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
створення належних умов для проживання працівників гуманітарної сфери на селі	Жінки складають основну частину тих, хто працює в цій сфері	Міністерство освіти і науки Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти
функціонування мережі дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів у сільській місцевості	Вивільнення часу в жінок дасть можливість додаткових ресурсів на ринку праці та в підприємстві	
реорганізації та утворення в окремих населених пунктах комплексів типу “дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад”, створення умов для функціонування загальноосвітніх навчальних закладів з малою чисельністю учнів, формування освітніх округів	Жінки складають основну частину тих, хто працює в цій сфері та відповідальні за безпеку дітей Урахування принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків може розширити діапазон можливостей набуття фаху жінкам і чоловікам	

регулярне безоплатне підвезення до місць навчання і додому дітей шкільного віку та педагогічних працівників у сільській місцевості		
виконання Програми “Шкільний автобус”		
активізація профорієнтаційної роботи серед учнів старших класів з метою підготовки їх до усвідомленого обрання професій для подальшої роботи в аграрному секторі		

Розвиток медичного обслуговування

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
реструктуризація мережі закладів первинної медико-санітарної допомоги із введенням фельдшерсько-акушерських пунктів до складу сільських лікарських амбулаторій як структурних підрозділів	Позитивний вплив на репродуктивне здоров'я, зокрема, жінок Жінки несуть основне навантаження відповідальності за здоров'я	Міністерство охорони здоров'я Комітет Верховної Ради України з питань охорони здоров'я
забезпечення рівного доступу до надання первинної медико-санітарної допомоги сільським жителям шляхом створення фельдшерсько-акушерських пунктів у селах з населенням понад 500 осіб; реорганізації фельдшерсько-акушерських пунктів, які здійснюють обслуговування понад 1000 осіб, в амбулаторії загальної практики сімейної медицини та їх належному оснащенню		

<p>поліпшення спеціалізованої, швидкої та невідкладної медичної допомоги, що надається сільському населенню, шляхом оснащення лікувально-профілактичних закладів сучасним лікувально-діагностичним обладнанням та спеціальними автотранспортними засобами</p>		
<p>підвищення якості необхідних реабілітаційних послуг, що надаються інвалідам та дітям-інвалідам з числа сільського населення, а також послуг, пов'язаних з їх транспортуванням до реабілітаційних закладів</p>		

Розвиток культурно-дозвільної діяльності в сільській місцевості, збереження і розвиток традиційної культури регіонів

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
<p>забезпечення подальшого розвитку закладів культури, запровадження нових форм їх діяльності, сприяння широкому доступу до зазначених закладів сільських жителів з наданням пільг малозабезпеченим верствам</p>	<p>В цій сфері в основному працюють жінки, тому розвиток закладів культури розширить можливість працевлаштування для жінок та покращення їх економічного становища</p>	<p>Міністерство культури Комітет Верховної Ради України з питань культури і духовності</p>

Поліпшення побутового обслуговування сільського населення

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
формування збалансованої мережі підприємств побутового обслуговування, організацію обслуговуючих кооперативів, надання підтримки малому підприємству, збереження існуючих та створення нових робочих місць	Вивільнення часу в жінок дасть можливість додаткових ресурсів на ринку праці та в підприємстві Це може бути додатковим місцем роботи для сільських жінок	Міністерство соціальної політики Міністерство економічного розвитку і територій Комітети Верховної Ради України з питань соціальної політики і праці Комітети Верховної Ради України з питань підприємництва, регуляторної та антимонопольної політики
створення підприємств побутового обслуговування у сільських населених пунктах, підвищення якості та збільшення обсягу надання відповідних послуг		
організація обслуговуючих кооперативів, забезпечення підготовки кадрів для підприємств побутового обслуговування відповідно до потреб розвитку сфери обслуговування на селі, підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників підприємств зазначеної сфери		

Розвиток фізичної культури і спорту на селі

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
створення умов для занять фізичною культурою за місцем проживання та у місцях масового відпочинку шляхом утворення нових фізкультурно-спортивних закладів із створенням умов для занять спортом	жінки і чоловіки можуть мати зацікавлення в різних видах спорту	Міністерство молоді та спорту Комітет Верховної Ради України з питань сім'ї, молоді та спорту

Розвиток торговельного обслуговування сільського населення

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
створення системи замовлень на закупівлю сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарствах і сільськогосподарських підприємствах відповідно до довгострокових контрактів	Залучення в діяльність кооперативів жінок може значно збільшити загальний прибуток сім'ї	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики

Створення умов для заохочення молоді до роботи і проживання у сільській місцевості

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
оптимізація мережі професійно-технічних навчальних закладів для підготовки працівників масових професій у сільському господарстві та інших сферах діяльності, відновлення роботи міжшкільних професійно-навчальних комбінатів	Додаткові місця для роботи жінок Матиме позитивний вплив у плані протидії насильству в сім'ї	Міністерство освіти і науки Комітет Верховної Ради з питань науки і освіти
забезпечення проведення індивідуальної роботи із сім'ями, що потребують соціального захисту та у складних життєвих обставинах, зокрема, у випадках насильства в сім'ї		

Підтримка розвитку депресивних сільських територій

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
розробка та здійснення заходів щодо спеціальних програм для сільських населених пунктів і адміністративних районів, що належать до депресивних сільських територій	Необхідно врахувати принцип рівних прав та можливостей жінок і чоловіків	Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Комітет Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства та регіональної політики

РОЗВИТОК АГРАРНОГО РИНКУ**Продовольча безпека та продовольча незалежність держави**

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
достатність продовольчого споживання – відношення фактичного рівня споживання основних харчових продуктів на одну особу до науково обґрунтованих (медично рекомендованих) норм здорового харчування. В 2005 році цей показник за найважливішими харчовими продуктами (молочними і м'ясними) становив лише 49–59 відсотків	Покращання показників продовольчої безпеки і незалежності позитивно впливатимуть на жінок, як відповідальних за харчування родини	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики
доступність продовольчого споживання – відношення вартості річного набору харчових продуктів на одну особу, що відповідає науково обґрунтованим нормам здорового харчування, до річного розміру доходу на одну особу		
продовольча незалежність – частка продовольчого імпорту в загальному обсязі продовольчого споживання		

**Охорона і підвищення родючості ґрунтів,
екологізація сільськогосподарського виробництва**

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
розширення застосування ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту	Зниження шкоди від використання хімічних засобів захисту матиме позитивний вплив на здоров'я Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики
здійснення державного контролю за проведенням заходів з охорони та відтворення родючості ґрунтів		
підвищення відповідальності власників землі та землекористувачів за раціональне використання і охорону земель		
формування екомережі як ефективного механізму збереження ландшафтного біорізноманіття		

Удосконалення системи моніторингу земель

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
проведення оцінки потенційних ризиків та шкоди, заподіяної земельним ресурсам внаслідок надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики
удосконалення стандартів і нормативів у галузі використання та охорони земель, у тому числі охорони та відтворення родючості ґрунтів		

Розвиток тваринництва

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
сприяння концентрації виробництва продукції тваринництва в особистих селянських господарствах шляхом формування кооперативних об'єднань з метою одержання високоякісної сировини та безпечної для здоров'я людини тваринницької продукції, розширення заготівельної інфраструктури, підвищення товарності продукції тваринництва у 1,5 рази	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики

Ринок матеріально-технічних ресурсів та послуг

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
сприяння розвитку нетрадиційних відновлюваних джерел енергії і альтернативних видів палива	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень	Міністерство економіки Комітет Верховної Ради України з питань паливно-енергетичного комплексу, ядерної політики та ядерної безпеки

Формування і розвиток інфраструктури аграрного ринку

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
державна підтримка формування кооперативних каналів збуту сільськогосподарської продукції, передусім для дрібних сільськогосподарських товаровиробників, як основи створення сприятливого конкурентного середовища в сфері відносин розподілу, альтернативи посередницьких комерційних каналів	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень, зниження безробіття, досягнення економічної незалежності	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики
сприяння процесам кооперації, особливо за участю дрібних сільськогосподарських товаровиробників		
участь несільськогосподарських підприємств аграрного сектору та споживчих товариств у формуванні сільськогосподарських збутових кооперативів на засадах асоційованого членства		
надання обслуговуючим кооперативам пільгових кредитів за схемами, що застосовуються для сільськогосподарських товаровиробників		
створення умов для формування прозорих каналів просування продукції від виробника до споживача		
ознайомлення сільськогосподарських товаровиробників з перевагами кооперативних та інших видів реалізації сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки		

Державне регулювання аграрного ринку

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
удосконалення законодавчої та методичної бази у сфері здійснення контролю за якістю продукції, правилами торгівлі, ціновою політикою на аграрному ринку	Матиме позитивний вплив на жінок, частка яких в цій сфері є значною Жінки переважно відповідальні за продовольчу безпеку родини, тому це матиме на них позитивний вплив	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики
удосконалення механізму державної підтримки виробництва основних видів сільськогосподарської продукції для гарантування продовольчої безпеки		

Гарантування безпечності та якості продовольства

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
створення бази даних про вітчизняні та зарубіжні технології, продуктиві інновації нового покоління, що відповідають або перевищують рівень світових аналогів	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики
розроблення законодавчої бази з питань використання харчових продуктів, вироблених з генетично модифікованих організмів		

Підтримка доходів сільськогосподарських товаровиробників

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
запровадження системи дотування виробництва продукції з низьким рівнем рентабельності, в першу чергу продукції тваринництва	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики

Формування агроекологічного іміджу України

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
здійснення організаційно-правових та економічних заходів щодо впровадження ресурсощадних, безпечних та екологічно чистих технологій виробництва сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень Жінки переважно відповідальні за продовольчу безпеку родини, тому це матиме на них позитивний вплив	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики
впровадження механізмів стимулювання екологічного розвитку сільського господарства, створення умов для відновлення родючості ґрунтів, водних та інших природних ресурсів		
сприяння ціноутворенню з урахуванням екологічності продукції		
створення системи постійного аудиту дотримання технологічно-екологічних вимог і стандартів господарювання		
забезпечення ефективної передачі через систему аграрної спеціальної освіти, консультації сільськогосподарських товаровиробників та дорадчі служби інформації про методи і способи агроекологічної діяльності		

Розвиток організаційно-правових форм господарювання

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
розроблення та виконання програми підтримки розвитку конкурентоспроможного фермерства	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики
сприяння розвитку обслуговуючої кооперації сільськогосподарських товаровиробників, створення сприятливих умов для формування та реєстрації неприбуткових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів		
організаційної і фінансової підтримки створення кооперативних формувань сільськогосподарських товаровиробників		
стимулювання участі переробних та інших підприємств агропромислового комплексу, а також споживчих товариств у формуванні кооперативних організацій на засадах асоційованого членства		
сприяння диверсифікації підприємницької діяльності в сільській місцевості, розвитку сільського туризму, відродженню підсобних промислів та ремесел		

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
стимулювання збільшення обсягів виробництва і постачання на зовнішній ринок екологічно чистої сільськогосподарської продукції	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень	Міністерство економічного розвитку і торгівлі Комітет Верховної Ради України з питань економічної політики

Розвиток ринку фінансових послуг

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
сприяння створенню кооперативної кредитної системи, спрямованої на обслуговування суб'єктів аграрного ринку, малого та середнього бізнесу в сільській місцевості	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень	Міністерство фінансів Комітет Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності
стимулювання розвитку сільських кредитних спілок та їх об'єднань		
удосконалення кредитних механізмів		

Інвестиційно-інноваційна модель розвитку

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
розвиток ринку інноваційної продукції	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень, доступ до нових видів праці Використання традиційного жіночого досвіду у вирощуванні органічної продукції матиме позитивний вплив на виробництво і на спроможність жінок отримувати додатковий прибуток від цього виду діяльності	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики
формування інвестиційної підтримки фермерських господарств з першочерговим її спрямуванням на реалізацію інноваційних проектів		
створення економічних умов для розвитку органічного землеробства		

Удосконалення та реформування системи управління в аграрному секторі

Заходи	Наявність ґендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
проведення аналізу проблемних сегментів управління, які перешкоджають формуванню та здійсненню ефективної державної аграрної політики у довгостроковий період	Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень	Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики
концептуальне визначення та моделювання стратегії трансформаційного розвитку агропромислового потенціалу України на основі запровадження інноваційних управлінських інструментів		
визначення методичних підходів та розроблення практичних механізмів удосконалення управління у сфері державної бюджетної підтримки, кредитування, страхування, податкової і тарифної політики, інших видах інфраструктурного забезпечення розвитку сільського господарства		
вирішення питань щодо формування науково-методичної, інституціональної, нормативно-технологічної, нормативно-правової та професійної бази для створення системи інформаційного забезпечення управління аграрним сектором економіки, що відповідає сучасним міжнародним стандартам		
чіткий та збалансований розподіл функцій, повноважень та відповідальності між органами управління, що сприятиме системності та результативності позитивних економічних процесів у виробничій сфері і в соціальному розвитку сільських територій		

<p>інноваційна модернізація системи підготовки і використання високо-професійних управлінських кадрів із застосуванням прогресивних методів нормування, регламентації, оцінки і стимулювання управлінської праці, забезпечення прозорого і захищеного законодавством кар'єрного просування керівників і спеціалістів на державній службі</p>		
<p>створення державної мережі інформаційно-маркетингових центрів з питань впровадження інформаційного обслуговування, проведення досліджень та забезпечення розвитку електронного ринку і новітньої системи державного планування шляхом складення галузевих та міжгалузевих балансів</p>		

Професійна освіта

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
<p>розроблення та виконання освітніх програм для працівників у сфері підприємництва, менеджменту, фінансів та бізнес-адміністрування з використанням системи підготовки і перепідготовки кадрів</p>	<p>Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень</p>	<p>Міністерство аграрної політики Міністерство освіти і науки Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики</p>
<p>удосконаленням форм і методів підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників вищих аграрних навчальних закладів з проведенням стажування на сільськогосподарських підприємствах, де впроваджені сучасні технології виробництва сільськогосподарської продукції</p>	<p>В розробці нових форм і методів важливо враховувати практичні гендерні потреби сільських жінок</p>	<p>Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти</p>

<p>удосконалення механізму професійної орієнтації в сільських школах, добору та залучення обдарованих дітей із сільської місцевості до здобуття освіти у вищих навчальних закладах, насамперед аграрних</p>		
<p>сприяння молодим спеціалістам у створенні фермерських господарств, отриманні ними довгострокових кредитів на поворотній, безповоротній основі для відведення земельних ділянок, будівництва житла, придбання сільськогосподарської техніки, племінної худоби, виробництва, переробки і збуту виробленої продукції</p>		

Розвиток дорадництва

Заходи	Наявність гендерних складової чи впливу	Відповідальний орган державної влади
<p>поширене впровадження у виробництво сучасних технологій, новітніх досягнень науки і техніки, кращого зарубіжного досвіду</p>	<p>Залучення до процесу жінок матиме позитивний вплив на їх участь у прийнятті рішень</p>	<p>Міністерство аграрної політики Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики</p>
<p>зайнятність сільського населення шляхом розвитку сільськогосподарського і несільськогосподарського підприємництва та кооперації у сільській місцевості, зокрема розроблення та виконання молодіжних програм, реалізації інших ініціатив громадян</p>		

формування громадянського суспільства з урахуванням результатів вивчення потреб сільського населення та сільських громад, розроблення та виконання державної і місцевих програм сільськогосподарської дорадчої діяльності		
завершення формування мережі і сільськогосподарських дорадчих служб на обласному і районному рівні з представництвами у сільських (селищних) радах		
створення системи сільськогосподарського дистанційного навчання та дорадництва		

УСПІШНІ ПРАКТИКИ, ІННОВАЦІЇ, ІНІЦІАТИВИ, ВИКЛИКИ

Аудит безпеки територій:

«Безпечно для жінки – безпечно для всіх»

(Запроваджено Інформаційно-консультативним жіночим центром)

Аудит безпеки – це процес, який об'єднує осіб, які разом відвідують певну територію для оцінки рівня безпеки, визначають шляхи перетворення території на більш безпечні та організують бажані зміни.

Сільська місцевість має свої специфічні ризики

Зруйновані клуби

Покинуті будинки

Відсутність пішохідних переходів

Міські відпочивальники

Аудит безпеки, зокрема зосереджується на попередженні сексуальних домагань і всіх форм нападів збільшенням безпеки для жінок в публічних і напівпублічних місцях, а саме:

- парки;
- зупинки громадського транспорту;
- вулиці;
- робочі місця;
- навчальні заклади і територія, на якій вони знаходяться;
- центри відпочинку;
- бари та інші місця, де ви відчуваєте себе у небезпеці.

Проект «Допомога сільським родинам Буковини у розвитку особистих селянських господарств. Створення першого в Україні кооперативного молокопереробного підприємства «Молочний край».

(Проект впроваджується на базі Об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (ОСОК) «Господар Підгір'я» та підтриманий Чернівецькою обласною державною адміністрацією, Сторожинецькою районною державною адміністрацією, Міжнародною благодійною організацією «Добробут громад» мережі Хайфер Інтернешинел).

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи Сторожинецького району Чернівецької області в 2011 році об'єднались в Сторожинецьке районне об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів «Господар Підгір'я» з метою захисту інтересів членів кооперативів та спільного вирішення наболілих проблем. В свою чергу, ОСОК «Господар Підгір'я» створило кооперативне підприємство «Молочний край», основним напрямком діяльності якого є переробка молока та виробництво молочної продукції. Створення замкнутого молочного циклу «заготівля-збут-переробка» дає можливість покращити економічну спроможність

молочарських кооперативів, збільшити доходи особистих селянських господарств та покращити рівень життя сільських громад.

Проект має на меті забезпечити стабільний зріст доходів місцевих сільських родин через підвищення прибутковості молока та молочних продуктів. Молокопереробне підприємство розташоване у с. Панка Сторожинецького району Чернівецької області. Потужність виробництва – 12 тон/зміну. Постачають молоко на підприємство селянські родини об'єднані у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи району. Планується додатково відкрити 8 молокоприймальних пунктів у сусідніх селах. Завершені роботи з налаштування технологічного процесу, благоустрою території СКП «Молочний край» та введення заводу в експлуатацію. Дане підприємство стало першим кооперативним молокопереробним заводом в Україні, власниками якого є члени кооперативів – дрібні виробники молока.

На заводі працюють також сільські мешканці, які отримали робочі місця.

Ґендерний аналіз проекту до його впровадження розглядав наступні проблеми:

- Низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію
- Відсутність робочих місць для чоловіків і жінок
- Високий рівень безробіття серед молоді
- Низька мотивація залишатись жити в селі
- Високий рівень алкоголізму і насильства у родинах

Проект «Розвиток молочних кооперативів в Україні»

(Впроваджується у співпраці з Дніпропетровською обласною владою Міжнародною благодійною організацією «Добробут Громад» мережі Хайфер Інтернешинел, компанією Данон Україна за фінансування Фонду Данон Екосистем, Хейфер Інтернешнл).

Проект спрямований на підтримку сільських сімей і громад в Україні шляхом об'єднання дрібних виробників у сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи.

Проект реалізується шляхом створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Херсонській, Запорізькій, Дніпропетровській, Кіровоградській областях та АР Крим.

Основна мета пропонованого проекту – надання ресурсів і нарощування потенціалу в 20 сільських громадах в південних і східних областях України з метою підвищення сімейних доходів і підвищення рівня життя через розвиток багатофункціональних кооперативів.

Наступні бар'єри ґендерно-збалансованого розвитку сільських громад були визначені на основі наскрізного ґендерного аналізу:

- низький рівень участі жінок в управлінні і прийнятті рішень, недостатня участь чоловіків у тренінгах.
- шаблонний підхід до розподілу обов'язків, доступу до ресурсів, сімейних доходів.
- повільна трансформація в сільській місцевості відповідно до вимог нашого часу – низький рівень мотивації для участі сімей в тренінгах і практичне застосування отриманих знань та навичок, низький рівень участі в житті суспільства, низького рівня вступу в кооперативи.
- упереджене ставлення сільських чоловіків і жінок по відношенню до можливості поліпшення умов домашньої праці, низький рівень механізації, недостатня кількість побутової техніки, і погані гігієнічні та санітарні умови.
- традиції та звичаї заохочення насильства в сім'ї на основі старих застарілих принципів, що «насильство – це знак любові», руйнівна поведінка чоловіків, алкоголізм.
- незацікавленість молодих дівчат і хлопців в розвитку окремих родин, їх низька участь у розвитку спільноти.

Проект підвищення конкурентоспроможності молочного сектору в Україні

(Впроваджується Дніпропетровською обласною громадською організацією «Сільськогосподарська консультаційна служба» і Львівською дорадчою службою, за підтримки Канадського агентства розвитку та SOCODEVI)

Гендерний аналіз визначив наступне:

- Жінки, які беруть участь у бізнесі, отримують дохід і перетворюються в активних учасниць економічного розвитку. Вони більше інвестують в освіту, охорону здоров'я і добробут сімей

- економічно незалежні жінки, як правило, мають більше контролю над доходами, репродуктивним здоров'ям та поліпшенням життя своїх дітей
- Працюючі жінки мають позитивний вплив на прибутковість та ефективність компанії.

Бар'єри перед жінками, щоби почати бізнес:

- Нерівні стартові можливості, тому що низькі доходи і відсутність заощаджень.
- Сільські домогосподарства не орієнтуються в одному секторі виробництва.
- Виховання дітей є обов'язком лише жінок.
- Відсутність соціальної інфраструктури в сільській місцевості.
- Відсутність управлінського досвіду.
- Відсутність партнерських відносин з урядовцями та іншими фермерами.
- Відсутність гендерної чутливості в державних структурах.
- Гендерні стереотипи у поділі праці, доступу до ресурсів і одержання доходів. Негативне ставлення до жінок, що працюють поза домом.

ПДГ – пункти доступу громадян в бібліотеках

(За підтримки BIBLIOMIST та Програми сприяння Парламенту II)

Безкоштовний доступ в Інтернет підтримується BIBLIOMIST. Проект в сільській бібліотеці дав можливість людям села Синьків Тернопільської області для збільшення продуктивності помідорів в 3 рази протягом 3 років.

http://www.youtube.com/watch?v=HK_vSSWD5xw

BIBLIOMIST допомагає громадам в Україні в модернізації доступу до інформації в публічних бібліотеках: оснащення до 1600 публічних бібліотек технологією, тому громадяни мають кращий доступ до інформації.

Точки доступу громадян є інформаційні центри в українських бібліотеках, де громадяни можуть дізнатися, як стежити за роботою Верховної Ради та виконавчих органів державного управління і як вони можуть найбільш ефективно забезпечити їх думку своїх законодавців та політиків. Ця ініціатива реалізується Програмою сприяння Парламенту II у співпраці з українським партнером – Українська бібліотечна асоціація

СПЕЦІАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО СІЛЬСЬКИХ ЖІНОК В КРАЇНАХ ЄС

Надано Європейським центром інформаційної підтримки

ВСТУП

У той час, як в усьому світі відбувається впровадження рівності між жінками та чоловіками, сільські жінки часом залишаються поза цим процесом. Задля подолання такої нерівності впроваджується низка спеціальних заходів та законодавчих актів.

Варто відмітити, що навіть у розвинених країнах Європи та світу загалом часто відсутнє спеціальне законодавство щодо сільських жінок. Це можна пояснити тим, що становищем сільських жінок переважно опікуються не парламентарії, а органи виконавчої влади – міністерства або урядові департаменти. Також створюються окремі Програми, які окрім загальних принципів містять конкретний перелік необхідних заходів та чіткі строки для їх реалізації. Крім того, Європейський Союз виділяє пряме фінансування для Проектів та неурядових організацій, часто саме об'єднань сільських жінок, які можуть більш ефективно реалізовувати поставлені цілі та займатись імплементацією законодавства. Ще однією особливістю європейського законодавства є те, що воно надає рівні права як жінкам, так і чоловікам, намагаючись поліпшити становище жінок не погіршуючи становища чоловіків.

ФІНЛЯНДІЯ

Фінляндія має декілька ознак, які роблять її цікавою: вона є однією з кращих країн з точки зору гендерної рівності, економічно розвинена, має великий сільськогосподарський сектор і дуже низьку щільність населення на квадратний кілометр, особливо в сільських областях.

У цій країні протягом багатьох років спостерігається розуміння важливості включення гендерних аспектів у сільськогосподарську політику. Для цього були створені конкретні органи і плани дій на періодичній основі. У 2003 році робоча група по питаннях жінок, створена в рамках національного плану дій (називається Програма сільської політики) склала План дій для сільських жінок.

Стратегія розвитку сільських районів Фінляндії на 2007-2013 роки

включає в себе ряд заходів, спрямованих на поліпшення становища жінок в сільських районах.

Число жінок-землевласниць і підприємців є відносно високим, навіть якщо статистичні дані не точні відносно спільного володіння: коли подружжя є співвласниками, статистика враховує тільки одного з них – як правило чоловіка. Навчання спрямоване на підвищення підприємницьких навичок жінок, його організують урядові установи, такі як Агентство жіночого підприємництва. Нині для жінки знайти роботу у сільській місцевості не важче ніж чоловіку.

Консолідована система дистанційного навчання і нещодавні значні інвестиції в галузі зв'язку та інформаційних технологій зробили можливим підвищення рівня освіти жінок навіть у віддалених сільських районах. Крім того, скандинавська модель освіти дорослих, організована місцевими сільськими інститутами, виявилася дуже успішною.

БОЛГАРІЯ

Найбільшими проблемами, що стоять перед сільськими жінками в Болгарії є: безробіття, скорочення або низький рівень доходів, економічні проблеми, пов'язані із соціальними змінами, важкі навантаження як на оплачуваній роботі, так і вдома, відсутність вільного часу і нерівність у вільний час в порівнянні з чоловіками; низький рівень освіти і депопуляція у сільських районах, особливо міграція молодих сільських жінок.

З 2,9 млн. людей, що проживають в сільській місцевості близько половини становлять жінки. Роль сільського господарства в економіці важлива. Частка робочої сили у сільському господарстві складає 20%, а саме сільськогосподарське виробництво сягає 16% від загального обсягу виробництва. Основні можливості для праці жінок у сільській місцевості є робота в сільськогосподарському секторі, де вони працюють повний робочий день, неповний робочий день і як сезонні робітниці у кооперативах та фермерських господарствах. У той час як рівень використання механізації виробництва на державних та кооперативних господарствах підвищився, приватизація принесла багато проблем дрібним господарствам.

Бідність пов'язана з великою кількістю питань: рівень доходів і споживання, освіти та охорони здоров'я, ризиків і можливостей. Сільська бідність, як правило, пов'язана з нерівністю і поганим доступом до ресурсів, послуг і ринку. Можливість працевлаштування для сільських жителів також відсутня. Це створює додаткове навантаження на сільських жінок: очолювані жінками домогосподарства відносяться до числа найбідніших.

Жінки мають другорядну роль в суспільстві в порівнянні з чоловіками. На початку перехідного до ринкової економіки періоду жінки втратили більше робочих місць, ніж чоловіки. У сільських та міських районах серед жінок вищий рівень безробіття, ніж серед чоловіків, тоді як у чоловіків відносно більш високі зарплати.

Пріоритетними потребами сільських жінок в Болгарії є розширення участі в підприємницькій діяльності і прийнятті державних рішень. Наразі працюють програма SAPARD («Спеціальна передвступна програма для сільського господарства та розвитку села» має на меті структурні перебудови в аграрному секторі країн-вступників ЄС та запровадження тієї частини правового доробку Спільноти, який стосується його спільної сільськогосподарської політики) та Програма Розвитку Сільських Районів на 2007-2013 роки. Розробка та впровадження політики гендерної рівності в Болгарії координується Національною Радою з питань рівності між жінками та чоловіками. Раду було створено урядовим Указом 313/17.11.2004. Раду очолює Міністр праці та соціальної політики, і її членами є представники всіх урядових міністерств, академічних інститутів, державних організацій, соціальних партнерів та НУО, а також Державного агентства із захисту дітей, Виконавчого Агентством сприяння розвитку малому та середньому підприємництву, Державного агентства у справах біженців, Національного інституту соціального забезпечення та Національного інституту статистики.

Завдяки SAPARD частка робочих місць, займаних жінками в інвестиційно-підтримуваних регіонах зрівнялась з загальною кількістю жінок, задіяних у сільському господарстві, хоча і досі становище жінок на ринку сільської праці Болгарії залишається складним.

ІТАЛІЯ

Італія має один з найнижчих рівнів зайнятості для жінок 42% у порівнянні з середнім показником по Європейському Союзу 55,6%. У результаті прогресивного дерегулювання ринку праці та готовності до вирішення проблеми високого рівня безробіття, у 1990-х роках було введено ряд політичних і законодавчих заходів, спрямованих на підтримку підприємництва. Прикладами цього є спрощення процедур створення бізнесу, скорочення відповідних витрат, спрощення доступу до кредитів, поліпшення соціального страхування для самозайнятих працівників і т.д.

Деякі конкретні заходи спрямовані виключно на молодих людей і жінок, такі як закон 215/92 про Позитивні дії для жіночого підприємництва, який є правовою основою для надання субсидій на створення і розвиток підприємницьких ініціатив жінками та спрямована на видалення

соціально-економічних труднощів (наприклад, недостатня підготовка або поінформованість), які обмежують або запобігають доступ жінок до ринку праці та підприємництва.

За даними Національного інституту статистики з 1999 по 2003 рік відбулося незначне збільшення кількості господарств, очолюваних жінками (з 26,3 до 27,3%), і навіть незважаючи на те, що цей відсоток залишається низьким порівняно з чоловіками, він продовжує зростати.

В Італії старіння сільського населення є однією з основних перепон, що впливають на розвиток сільських районів. Дійсно, в сільському господарстві існує високий відсоток жінок у віковій групі 35-54 (59,4%) та невеликий відсоток жінок від 15-34 років (22,9%), у той час як жінки старше 50 років складають загалом 33,9%. Це не відповідає віковому співвідношенню жінок, які працюють в промисловості і сфері послуг, де є більш високий відсоток молодих жінок 15-34 років (39,2%) та низький відсоток жінок старше 50 років (17,8%).

У цілому, рівень освіти жінок, які працюють у сільському господарстві нижчий, ніж в середньому по країні. За даними 2001 року, тільки 1,7% мають вищу освіту, 16,6% мають атестат про середню освіту, 36,5% закінчили обов'язкове шкільне навчання, а 5,6% не мають обов'язкової шкільної освіти.

Сільські жінки працюють більше, ніж інші робітниця, 27,5% працюють неповний робочий день. Більшість господарств, очолюваних жінками, ефективні, інноваційні і орієнтовані на диверсифікацію, такі як прямий маркетинг сільськогосподарської продукції та агро-туризм.

У 1997 році Італійський урядом створена Національна обсерваторія жіночого підприємництва та праці в сільському господарстві на чолі з міністром сільського господарства, і складається з представників ряду інших зацікавлених міністерств. Вона націлена на оцінку реальних можливостей зайнятості жінок у сільському господарстві та розробці необхідних стратегій щодо поліпшення цих можливостей.

Польща

З 1989 року Польща разом з іншими країнами регіону зазнала радикальних соціально-економічних перетворень, які вплинули на характеристики сільської місцевості. Незважаючи на важливість сільського господарства для економіки Польщі, питання, пов'язані з життям у сільській місцевості, залишаються однією з найбільш забутих областей досліджень. Сільські жінки рідко бувають в центрі уваги дослідження вчених у галузі

сільського господарства або фахівців з гендерних питань.

На даний час сільська економіка Польщі базується на основі малих фермерських господарств, що виробляють продовольство переважно для власних потреб. У сільському підприємстві також домінують невеликі сімейні підприємства, де доходи суттєво обмежені низьким попитом на товари і послуги, який є наслідком сільського безробіття та бідності. Ця ситуація посилюється тим, що велика кількість господарств утримуються людьми похилого віку та ізольованими людьми, у яких основним джерелом фінансових надходжень є соціальна допомога, і які не мають ні ресурсів, ні розуміння необхідності змінити свій звичний спосіб ведення сільського господарства або розвивати інноваційні підходи.

Сільське населення становить 38,6% від загальної чисельності населення Польщі, де жінок 50,2%. Сільська місцевість неоднорідна – з 53 000 населених пунктів у 15% живуть менше 100 жителів, 66% заселені від 100 до 500 жителями, у 13% населення складає від 500 до 1 000 жителів і тільки 6% населених пунктів мають понад 1 000 жителів.

У 2000-2005 роках частка населення працездатного віку збільшилася з 56,8% до 60,7% у сільській місцевості (в містах цей відсоток склав 66,1%). За прогнозами, до 2015 року ця частка збільшиться до 63,7% в сільській місцевості та знизиться до 63,2% у міських районах. Таке збільшення в сільській місцевості пояснюється, з одного боку, тим, що сільські родини мають більше дітей, а з іншого боку, тим фактом, що протягом п'ятнадцяти років спостерігається процес «повернення до сільської місцевості». Збільшення частки міських жителів у селі (в основному підприємців, заможних людей з хорошим рівнем освіти) відбувається через поселення в сільській місцевості в безпосередній близькості до міста. У той же час відтік сільського населення в міста в пошуках роботи був зупинений, і спостерігається помітне повернення до сільської місцевості.

Зайнятість жінок у сільській місцевості не вивчається, але дослідження і опитування показують, що безробітними є більший відсоток сільських жінок, ніж чоловіків та жінок у містах. Серед основних труднощів під час пошуку роботи є: брак робочих місць у регіоні проживання, географічні незручності, недостатня кількість місцевого транспорту, погана якість доріг і відсутність соціальної інфраструктури (дитячі садки, будинки престарілих або соціальні послуги).

Сільськогосподарський фонд соціального страхування страхує 4500000 фермерів з однаковим доступом для жінок та сільські жінки можуть отримати допомогу при народженні (три базові пенсії) та допомогу при вагітності та пологах (еквівалентно восьми тижням лікарняного). Ці переваги

можуть бути використані жінками, які мають страховку щонайменше 1 рік.

Навіть враховуючи той факт, що Польща є членом Європейського Союзу з 2004 року, дослідження показують, що сільські жінки не відчують себе упевненими у використанні структурних фондів Європейського Союзу в основному через незнання адміністративних процедур. Вони також неохоче переходять на більш інноваційні форми та моделі ведення сільського господарства, які довели свою ефективність в інших європейських державах-членах ЄС, таких як агро-туризм. Крім того небагато сільських жінок розглядають можливість роботи з дому (дистанційний режим роботи).

Іспанія

В Іспанії 24% населення проживає в сільській місцевості, в тому числі 5 мільйонів жінок. Середньостатистична іспанська жінка, що живе в сільській місцевості, заміжня, віком більше 50 років, має 2,3 дитини і присвячує вісім годин на день домашній роботі та п'ять годин діяльності за межами будинку. Менше 9% фермерських господарств тримають жінки. У більшості випадків земельні ділянки для обробки невеликі (менше одного гектара), це нижче за прожитковий мінімум. Тільки 3% ділянок більше 50 га утримують жінки. Рівень відповідальності, з яким стикаються жінки під час управління своїм земле-обробним бізнесом, не співвідноситься з їх реальним впливом на прийняття рішень, оскільки чоловік або члени сім'ї чоловічої статі домінують через патріархальну ментальність.

Усе більша кількість жінок-фермерок займаються впровадженням інновацій у підприємницьку діяльність, таких як сільський туризм, виробництво органічних продуктів харчування, перетворення і торгівля сільськогосподарською продукцією, традиційні ремесла і т.д. Близько 32% жінок, які є власницями ферм або землі старші 65 років, 7,4% у віці до 35 і тільки 1,4% молодші 25 років.

Вісімдесят два відсотки жінок, що проживають у сільській місцевості, допомагають подружжю або членам сім'ї. Їх статус чітко не визначений в законодавстві. Вони не отримують заробітну плату і тільки 59% із них охоплені системою соціального страхування. В останні роки спостерігається різке збільшення числа мігрантів жінок, які наймаються в сектор сільськогосподарської харчової промисловості в якості тимчасових працівниць. Станом на 31 грудня 2006 року було 463 628 жінок серед бенефіціарів Аграрної системи соціального забезпечення, 81% з яких були найманими працівницями, а решта – власниці бізнесу. Число жінок, які отримують виплати з іншої системи соціального забезпечення для самозайнятих (RETA) збільшилося для жінок до 51% в період 1999-2006 рр.

У 2007 році Уряд схвалив план по забезпеченню гендерної рівності в сільських районах і Закон 45/2007 про сталий сільський розвиток, який встановив принцип позитивних дій та принцип трансверсальності в розвитку сільської політики шляхом заохочення жінок до активної участі у відповідальних заходах. Він також покликаний підвищити значимість жіночої праці і їх участі в якості власниць або співвласниць господарств, підтримати жінок та жіночі об'єднання у сільському господарстві, зайнятості жінок і розширення їх діяльності, навчання, поєднання роботи і сімейного життя, доступ до нових технологій.

Цікавою практикою для прикладу є фінансування Міністерством сільського господарства, рибальства і продовольства заходів, спрямованих на розвиток підприємницького потенціалу жінок та їх лідерських якостей. У 2010 році Міністерство отримало Першу Премію Якості за впровадження інновацій для сільських жінок.

Значного прогресу в правовому становищі сільських жінок було досягнуто в 2009 році з набуттям чинності Королівського Указу Про пайову власність, який, на додаток до встановлення прав та обов'язків, що впливають з пайової власності в сільському господарстві, вводить низку пільг в області виплат по соціальному забезпеченню, полегшеного доступу до фінансової допомоги, особливих умов для працевлаштування молодих людей тощо.

Туреччина

Сільськогосподарський сектор є традиційним джерелом зайнятості для турецьких жінок. Вони перебувають у невідгідному становищі в промисловості та сфері послуг внаслідок свого більш низького рівня освіти, менш спрямованої професійної кваліфікації або сімейних і культурних обмежень. 73% працюючих жінок зайняті в сільському господарстві в порівнянні з 40% чоловіків.

У порівнянні з іншими секторами, у сільському господарстві зайнята більш висока частка неписьменних робітників. У період 1995-2006 років загальний рівень грамотності був 88,1%, 96% у чоловіків і 80,1% для жінок. За даними турецького інституту статистики у 2008 році рівень грамотності серед жінок збільшився до 86,91%. Незважаючи на це поліпшення, в середньому три чверті неписьменних чоловіків і майже всі неписьменні жінки зайняті в сільському господарстві. Із зростанням рівня освіти, як жінки, так і чоловіки воліють переїхати для отримання можливості працювати в інших секторах економіки. Жінки беруть активну участь в такій діяльності, як зберігання, технічне обслуговування, продаж і переробка, але вони мають мало контролю або участі в процесі прийняття рішень на рівні фермерських

господарств. Це той випадок, коли жінки навіть де-факто відповідальні за діяльність ферми, мігрують до міст в пошуках роботи.

Близько 77% жінок, які працюють у сільськогосподарському секторі, є неоплачуваними працівницями на сімейних підприємствах. Незважаючи на їх вклад в сільське господарство, їх важлива роль не визнається. Жіноча праця в традиційних для села сферах часто не оплачується і не враховується, робота вважається «способом життя». У сім'ях, які не мають власної землі, більшість сезонних працівників складають жінки. На ці категорії не поширюється система соціального забезпечення.

У більшості сільських населених пунктів є центр здоров'я або центр, який забезпечує основні медичні послуги для матері та дитини. За даними турецької влади ця система не є достатньою, щоб реагувати на серйозні проблеми зі здоров'ям, наприклад, з ускладненнями репродуктивного здоров'я у жінок (ускладнення під час вагітності і т.д.).

Небезпечний аборт є однією з основних причин смертності серед жінок репродуктивного віку в Туреччині. Незважаючи на ліберальний характер закону про аборти, число легальних абортів на строку до десяти тижнів було різко обмежено вимогою того, щоб процедура проводилась тільки гінекологом або під його/її наглядом. Цей фактор особливо важливий в сільській Туреччині, де медичні фахівці будь-якої спеціалізації відносяться до рідкісних або неіснуючих. Багато сільських медичних установ, які не мають освічених фахівців, позбавлені права надавати послуги. Отже, сільська турецька жінка, яка потребує абортів протягом перших десяти тижнів вагітності, може бути не в змозі отримати цю послугу.

Становище сільських жінок значно варіюється в залежності від регіону, де вони живуть. Найбільш повний проект розвитку сільських районів розповсюджується на найбільш бідні області в Туреччині і відомий як GAP, Проект Розвитку Південно-Східної Анатолії продовжується до цього часу. Однією з найбільш новаторських ініціатив, створених в рамках GAP, є впровадження багатоцільових общинних центрів (ÇATOMs), які призначені для залучення жінок до участі у процесі розвитку, і перебувають у віданні жінок, обраних учасницями самостійно. Серед основних видів діяльності ÇATOMs є:

- надання короткострокових курсів з подолання безграмотності, навчання навичкам роботи з комп'ютером, англійській мові та домоводству;
- програми з питань гігієни, здоров'я матері і дитини та основні медичні послуги;

- нарощування потенціалу в галузі управління та керівництва;
- тренінги з видів діяльності, які приносять дохід, в тому числі ремесла, шиття, перукарське мистецтво і т.д.

В цілому, в останні роки турецький уряд доклав величезних зусиль для підвищення доступності медичної допомоги для сільських жінок, у тому числі у віддалених районах, шляхом створення спеціальних установ, в яких жінки можуть народжувати і залишатися на період після пологів, а також надання вертолітних послуг для екстрених випадків. Крім того, спеціальні програми і кампанії були створені для поліпшення грамотності, яка має основоположне значення для розширення прав і можливостей жінок.

Боснія і Герцеговина

Кінець конфлікту 1992-95 років у Боснії і Герцеговині заклав початок подвійних змін: перехід від війни до миру і економічні та політичні зміни. Сьогодні валовий внутрішній продукт країни становить лише половину від довоєнного рівня, а витрати на соціальну сферу різко скоротилися. Відповідно, коли матеріальна допомога сім'ям та державні соціальні послуги були зменшені, соціальне становище жінки у суспільстві знизилось. Відбулося повернення до більш традиційного ставлення до ґендерного розподілу, і жінка, яка колись займала престижні позиції у суспільному житті, тепер часто змушена залишатися вдома, займатися домашніми обов'язками.

Тим не менш, відповідно до інформації Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку одна чверть домашніх господарств у Боснії і Герцеговині очолювані жінками, що стало результатом війни або необхідності чоловікам виїжджати за кордон у пошуках роботи. Тільки 35% зайнятого населення в країні складають жінки. Вони зіштовхуються із дискримінацією і отримують меншу заробітну плату, ніж чоловіки. На додаток до необхідності поєднувати роботу і сімейні обов'язки, жінки мають обмежений доступ до землі, навчання, кредитів та обладнання.

Становище жінок особливо складне в сільських районах, де війна залишила глибокі шрами, а населення не є ґендерно-чутливим. Хоча жінки і чоловіки формально рівні за законом, де-факто традиційні звичаї нерівності зберігаються в галузі освіти для дівчаток, у праві на власність і праві спадкування. Проблем із соціальним захистом (пенсії та страхування по інвалідності) для сільськогосподарських робітників і членів їх сімей, зайнятих у сільському господарстві в якості свого основного заняття, не виникає. Але лише невелика кількість сільських домогосподарств має

медичне страхування. Через відсутність відповідних структур у сільській місцевості, недостатню кількість коштів для їх створення або віддаленість населених пунктів сільські жінки мають обмежений доступ до інформації про свої права та до медичних послуг, включаючи консультування і планування сім'ї.

Проте існує ряд кроків у правильному напрямку. Вони полягають у тому, що низка організацій сільських жінок була залучена до розробки національного плану дій із забезпечення гендерної рівності; урядом вжиті зусилля для інтеграції гендерної аспекти у політику розвитку сільських областей; включення жінок-підприємців в сільськогосподарські і торгові ярмарки; посилення мобільних послуг у галузі охорони репродуктивного здоров'я і планування сім'ї.

З нагоди Міжнародного дня сільських жінок, 15 жовтня 2011 року, жіночі асоціації Сербської Республіки у співпраці з Гендерними центром Уряду Сербської Республіки розпочали кампанію «Рівність для сільських жінок», яка спрямована на підкреслення проблем, з якими зіштовхуються сільські жінки, підвищення їх обізнаності та поліпшення їх становища. Кампанія заходів, що проводяться протягом одного тижня включає в себе проведення ряду круглих столів, дискусій та семінарів, культурних заходів, а також вуличних акцій і акції протягом яких сільські продукти та рекламні матеріали були поширені серед громадськості.

Литва

Спеціальне законодавство та комплекс заходів щодо сільських жінок відсутні. Усі закони приймаються у відповідності до принципу рівності жінок та чоловіків. Програма Рівних можливостей жінок і чоловіків та План дій з її реалізації були прийняті Урядом на 2010-2014 роки. *(Інформація надана Ренатою Благниєне, Головою Інформаційного управління Відділу досліджень Сейму Литовської Республіки).*

Джерела

1. Report “Rural women in Europe” Committee on Equal Opportunities for Women and Men of Council of Europe Parliamentary Assembly, Ms Carmen QUINTANILLA BARBA, Spain, Group of the European People’s Party (Doc. 12460 6 January 2011) <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc11/EDOC12460.htm>
2. Overview of the socio-economic position of rural women in selected Central and Eastern European countries – Bulgaria, Croatia, the Czech

- Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Slovakia and Slovenia
<http://www.fao.org/docrep/W2356e/W2356e00.htm>
3. SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2512>
 4. The Seimas Discussed relevant matters of equal opportunities for women and men <http://www.eige.europa.eu/content/news-article/the-seimas-discussed-relevant-matters-of-equal-opportunities-for-women-and-men>
 5. “THE POSITION OF WOMEN IN THE RURAL LABOUR MARKET IN BULGARIA – MANY CHALLENGES AND SOME SOLUTIONS”, Bozhura Fidanska (Ministry of Agriculture and Food, Bulgaria), *Economics and Rural Development Vol.5, No. 2, 2009 ISSN 1822-3346 /EBSCOhost/*
 6. “Rural development policies and programmes in support of rural women the Italian experience”, Veronica Navarra (National Observatory for Female Enterprise and Labour in Agriculture – ONILFA (Italy), *Options Méditerranéennes, A n° 87, 2009 – Women status in the Mediterranean: their Rights and Sustainable Development /EBSCOhost/*
 7. European Commission “Women active in rural development – Assuring the future of rural Europe”, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities http://ec.europa.eu/agriculture/publi/women/broch_en.pdf

При передруку матеріалів Інфоцентру прохання посилатися на автора матеріалів.

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

(зокрема у сфері сільського господарства)
з урахуванням ґендерного підходу

Список документів з коротким описом

№	Код документу	Назва документу	Тип документу	Номер доку-менту та дата	Хто прийняв документ	Опис документа
1	2	3	4	5	6	7
Міжнародні документи						
		Загальна Декларація прав лю-дини	Декларація	10.12.1948	ГА ООН	Проголошення основних прав та свобод людини
		Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жі-нок	конвенція	18.12.1979 (19.12.1980)	ГА ООН	Захист прав жінок в усіх сферах життя суспільства
		Пекінська декларація і Плат-форма дій	декларація	14-15.09.1995	Четверта світо-ва конференція жінок	Ліквідація дискримінації жінок і досягнення ґендерної рівності. Визначення стратегічних цілей і дій, які повинні бути забезпечені державами, міжнародним співто-варством, недержавними орга-нізаціями, приватним сектором
		Загальні рекомендації № 24 до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок		1999, 20 сесія	Комітет ООН по ліквідації всіх форм дискримі-нації щодо жінок	В розвиток статті 12 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискриміна-ції щодо жінок «Жінки і здоров'я»

1	2	3	4	5	6	7
		Факультативний протокол до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	протокол	06.10.1999 (2003)	ГА ООН	Практичне забезпечення гарантій гендерної рівності. Описана процедура направлення повідомлень, заяв жінок, які стали жертвами порушення державою-учасницею будь-якого із гарантованого Конвенцією прав
		Заключні зауваження Комітету по ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок щодо 6 і 7 періодичних доповідей України	Заключні зауваження	18 січня – 5 лютого 2010 року	Комітет ООН по ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок	
		Декларація про викоріновання насильства щодо жінок	Декларація	20 грудня 1993 року	ГА ООН	
Національні документи						
		Конституція України	закон	254к/96-вр від 30.09.2010	Верховна Рада	Гарантії прав і свобод людини
		Земельний кодекс України	закон	№ 2768-III від 25.10.2001	Верховна Рада	
		Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»	закон	2866-IV від 08.09.2005	Верховна Рада	Правове забезпечення рівних прав, свобод жінок і чоловіків та створення умов для їх реалізації в усіх сферах життя.
		Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію”	закон	№ 469/97-ВР від 17.07.1997	Верховна Рада	Визначає правові, організаційні, економічні та соціальні умови діяльності кооперативів у сільськогосподарстві та їх об'єднань.

1	2	3	4	5	6	7
		Закон України "Про фермерське господарство"	закон	№ 973-IV від 19.06.2003 р	Верховна Рада	Визначає правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України.
		Закон України "Про особисте селянське господарство"	закон	№ 742-IV від 15.05.2003 р.	Верховна Рада	Визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади ведення особистого селянського господарства.
		Закон України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві"	закон	№400-XII від 17.10.90	Верховна Рада	Визначає умови, зміст і межі пріоритетності розвитку соціальної сфери села та агропромислового комплексу в структурі народного господарства, сприяє соціальній захищеності сільського населення.
		Закон України "Про оренду землі"	закон	№ 1211-IV від 02.10.2003	Верховна Рада	Відносини, пов'язані з орендою земельних ділянок, на яких розташовані цілісні майнові комплекси підприємств, установ і організацій державної або комунальної власності

1	2	3	4	5	6	7
		Закону України "Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності"	закон	№ 1559-VI від 17.11.2009	Верховна Рада	Визначає правові, організаційні та фінансові засади регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності.
		Закон України "Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років"	закон	№ 2514-III від 07.06.2001	Верховна Рада	Визначає основні засади державної політики на період реформування сільського господарства протягом 2001-2004 років як пріоритетної галузі народного господарства.
		Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року»	закон	№ 2982-ГУ від 18.10.2005	Верховна Рада	Пріоритетність розвитку агропромислового комплексу та соціального розвитку села в національній економіці зумовлюється винятковою значущістю та незмінністю виробленої продукції сільського господарства в життєдіяльності людини і суспільства, потребою відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури.

1	2	3	4	5	6	7
		Закон України "Про державну експертизу земельної документації"	закон	№ 1808-IV від 17.06.04	Верховна Рада	Визначає правові, організаційні і фінансові основи здійснення державної експертизи землевпорядної документації та порядок її проведення.
		Закон України "Про плату за землю"	закон	№ 2535-XII від 03.07.92 р	Верховна Рада	Визначає розміри та порядок плати за використання земельних ресурсів, а також відповідальність платників та контроль за правильністю обчислення і справляння земельного податку.
		Закон України «Про мораторій на зміну цільового призначення окремих земельних ділянок рекреаційного призначення в містах та інших населених пунктах»	закон	№ 3159-VI від 17.03.2011	Верховна Рада	Запобігання масовим проявам зміни цільового призначення і забудови окремих земельних ділянок рекреаційного призначення незалежно від форми власності в містах та інших населених пунктах (зелених зон, зелених насаджень, об'єктів фізичної культури і спорту), що призводить до погіршення санітарно-гігієнічних, рекреаційних та спортивно-оздоровчих умов життя громадян, а також фізичного і естетичного виховання дітей та молоді.

1	2	3	4	5	6	7
		Закон України "Про землеустрій"	закон	№ 858-IV від 22.05.2003	Верховна Рада	Визначає правові та організаційні основи діяльності у сфері землеустрою і спрямований на регулювання відносин, які виникають між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами із забезпечення сталого розвитку землекористування.
		Закон України "Про охорону земель"	закон	№ 962-IV від 19.06.2003	Верховна Рада	Визначає правові, економічні та соціальні основи охорони земель з метою забезпечення їх раціонального використання, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, інших корисних властивостей землі, збереження екологічних функцій ґрунтового покриву та охорони довкілля.
		Закон України "Про державний контроль за використанням та охороною земель"	закон	від 19.06.2003 № 963-IV	Верховна Рада	Визначає правові, економічні та соціальні основи організації здійснення державного контролю за використанням та охороною земель і спрямований на забезпечення раціонального використання і відтворення природних ресурсів та охорону довкілля.
		Закон України "Про Державний земельний кадастр"	закон	№ 3613-VI від 07.07.2011	Верховна Рада	Встановлює правові, економічні та організаційні основи діяльності у сфері Державного земельного кадастру.

1	2	3	4	5	6	7
		Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення контролю за укладенням договорів застави та іпотеки земельних ділянок та прав на них»	закон	від 20.12.2011 № 4188-VI	Верховна Рада	
		Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки»	указ	№1529/99 від 03.12.1999	Президент	Забезпечення реалізації державної аграрної політики, прискорення реформування та розвитку аграрного сектора економіки на засадах приватної власності
		Указ Президента України «Про Державну інспекцію сільського господарства України»	указ	№ 459/2011 від 13.04.2011	Президент	Оптимізація роботи контрольно-інспекційних органів в агропромисловому комплексі
		Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»	Указ	1135/2005 від 26.07.2005	Президент України	Підвищення ефективності державної політики та узгоджена співпраця органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків
		Наказ Міністерства юстиції України «Про деякі питання проведення гендерно-правової експертизи»	наказ	42/5 від 12.05.2006	Міністерство юстиції України	Визначення механізму проведення гендерно-правової експертизи чинного законодавства та проектів НПА з метою встановлення їх відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків
		Цілі розвитку тисячоліття. Україна – 2010	Національна доповідь	2010	Міністерство економіки	

СЛОВНИК²

ҐЕНДЕП (gender) – організована модель соціальних стосунків між жінками і чоловіками, яка не лише характеризує їх міжособистісне спілкування і взаємодію в сім'ї, але й визначає їх соціальні відносини в основних інститутах суспільства (а також така, що визначається або конструюється ними).

Система норм поведінки, яка приписує виконання певних ролей; відповідно виникає ряд уявлень про те, що таке “чоловіче” і “жіноче” в певному суспільстві.

Соціокультурна категорія і колективні уявлення, за допомогою яких біологічні відмінності статей перекладаються мовою соціальної і культурної диференціації.

ҐЕНДЕРНА АСИМЕТРІЯ – нерівність в соціальному становищі статей, нерівність шансів чоловіків і жінок в різних соціальних сферах, обумовлена традиційними уявленнями про їх призначення.

ҐЕНДЕРНА ДЕМОКРАТІЯ – це система волевиявлення у громадянському суспільстві двох статей – жінок і чоловіків, як рівних у можливостях і правах, що законодавчо закріплені і реально забезпечені у політико-правових принципах, діях, розбудові суспільних і державних структур з урахуванням ґендерних інтересів, потреб.

ҐЕНДЕРНЕ ІНТЕГРУВАННЯ (*Gender mainstreaming*) – процес впровадження ґендерного компоненту у всі галузі життєдіяльності суспільства, що дозволить забезпечити реалізацію ґендерної демократії, рівності та справедливості, а також усунути дискримінацію за статевою ознакою.

ҐЕНДЕРНА РІВНІСТЬ – становище, коли жінки і чоловіки користуються однаковим статусом. Ґендерна рівність означає, що жінки і чоловіки мають рівні умови для реалізації прав людини повною мірою, а також потенціал для сприяння національному, політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку і отриманню вигоди від його результатів.

2 www.empedu.org.ua.

Тому гендерна рівність означає рівне поцінування суспільством як подібного, так і відмінного, що є між чоловіками і жінками, а також тих ролей, які вони виконують.

ГЕНДЕРНА РОЛЬ – соціальні очікування, які виходять з понять, що оточують гендер, а також поведінка у вигляді мовлення, манер, одягу і жестів.. Приписи щодо поведінки, пов'язаної з гендерними ролями, особливо очевидні в розподілі праці на жіночу і чоловічу.

ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ – процес засвоєння людиною соціальної ролі, визначеної для нього суспільством від народження, в залежності від того, чоловіком чи жінкою вона народилась.

ГЕНДЕРНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ – це процес справедливого існування і для жінок, і для чоловіків. Щоб забезпечити справедливість, заходи повинні бути прийнятними для компенсування історичних та соціальних перешкод, які існували та існують перед жінками та чоловіками при досягненні ними бажаних позицій. СПРАВЕДЛИВІСТЬ ВЕДЕ ДО РІВНОСТІ.

ГЕНДЕРНА ТЕОРІЯ ПРАВА – концепція аналізу правових документів, базована на принципах гендерної теорії.

ГЕНДЕРНА ЧУЙНІСТЬ – один з критеріїв оцінки планування змін, проектів, методів дослідження і аналізу. Зміни, що плануються, методи, чуйні в гендерному відношенні, якщо вони враховують існуюче становище жінок і чоловіків, не погіршують становище жінок і чоловіків, сприяють встановленню тендерного балансу.

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ – це збір якісної інформації, розуміння гендерних тенденцій в суспільстві, використання цих знань для відкриття потенційних проблем і пошуку рішень у щоденній праці.

ГЕНДЕРНИЙ БАЛАНС – фактичний, або такий, що планується, стан справ, при якому зрівнюється соціальне, економічне, політичне становище чоловіків і жінок. Встановлення гендерного балансу спирається на сукупність ключових показників, серед яких найбільше значення мають рівномірний розподіл доходів, представництво на управлінських і політичних посадах,

рівень завантаження при веденні домашнього господарства і суспільних справ, досягнутий рівень освіти, рівень захворюваності і тривалість життя.

ГЕНДЕРНИЙ РОЗПОДІЛ ПРАЦІ – форма розподілу праці згідно уявленням про “чоловічу” і “жіночу” роботу на базі гендерних відмінностей, які, хоч і створюються, як вважають, соціально, є наслідком “природних” якостей і здатностей статей.

ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ (гендерний аналіз) – аналіз гендерної системи, як гендер існує, конструюється і відтворюється в усіх соціальних процесах, розуміння значення співвідношення статей в сьогоднішньому суспільстві та в історії патріархату і матріархату.

ПРАКТИЧНІ ПОТРЕБИ – невідкладні предмети першої необхідності (вода, притулок, продукти, доход і охорона здоров'я) в специфічному контексті, зокрема, щоденних реальних ролей жінок і чоловіків у реальному суспільстві.

СЕКСИЗМ – система установок, що виправдовує соціальну нерівність жінки її “природною неповноцінністю”.

СЕКСУАЛЬНЕ ДОМАГАННЯ – принизлива (образлива) поведінка сексуального плану (словесна чи фізична) стосовно особи, щодо якої є робочі, бізнесові чи інші відносини.

СТРАТЕГІЧНІ ІНТЕРЕСИ – відповідають відносному статусу жінок і чоловіків у суспільстві. Ці інтереси змінюються залежно від контексту і відповідають ролям і очікуванням, а також гендерному розподілу праці, ресурсів і влади. Стратегічні інтереси можуть включати набуті права, зникнення різниці в зарплатні, захист від домашнього насильства, збільшення участі в прийнятті рішень і контроль жінками їх власних тіл.

ЗМІСТ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СІЛЬСЬКИХ ЖІНОК	5
ДЕРЖАВНА ЦІЛЬОВА ПРОГРАМА	14
УСПІШНІ ПРАКТИКИ, ІННОВАЦІЇ, ІНІЦІАТИВИ, ВИКЛИКИ	35
СПЕЦІАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І СПЕЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО СІЛЬСЬКИХ ЖІНОК В КРАЇНАХ ЄС	43
АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	54
СЛОВНИК	61